

УДК 330.111

Гірник Є. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ СУСПІЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ
В ІМПЕРАТИВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Показано, що в умовах сучасного динамічного розвитку всіх сфер соціального життя актуалізується проблема забезпечення суспільними благами населення. Розвиток глобальної економіки зумовлює виникнення нових «правил гри» для інститутів суспільного сектора економіки, який найбільш безпосередньо «відчуває» кардинальні зміни в критеріях ефективності функціонування економіки, питаннях розв'язання проблем соціальної справедливості та забезпечення населення суспільними благами, дотримання принципу оптимуму в розподільчих процесах, формування інноваційних орієнтирів суспільного вибору. Аналіз базових аспектів функціонування суспільного сектора економіки в контексті глобалізаційних перетворень дає змогу з'ясувати перспективи забезпечення соціально-економічними благами населення та окремих індивідів.

Ключові слова: глобалізація, суспільний сектор економіки, ринкова конкуренція, технології, інформаційне суспільство, суспільне благо, постіндустріальне суспільство.

Постановка проблеми. В останні роки значно посилюється інтерес до теоретичного осмислення проблем зміни й реформування суспільства як цілісної і складної системи в умовах глобалізації. Така тенденція пояснюється процесами соціальної трансформації, пов'язаними з переходом України до нового стану організації суспільного життя, визначальними елементами якого є інформатизація, відкритість, технологізм. Нова реальність одержала своє пояснення в низці теорій, серед яких необхідно відмітити концепції постіндустріального та інформаційного суспільства як результат розвитку техногенної цивілізації. У них розкривається роль економічної області в суспільстві як визначальної для соціальної, політичної та культурної сфери.

Сьогодні акцентується увага на процесі переорієнтації у сфері економіки з кількісного зростання на покращення якості життя, створення такого типу розподілу праці, яка забезпечувала б необхідний рівень добробуту населення країни. За такої ситуації актуалізується проблема суспільного сектора в економіці, який через систему своїх інститутів реагує на виклики, які постали перед індивідом та спільнотою в умовах глобальної економії та окремими країнами в сучасну епоху. Постає завдання вивчити, в чому полягає сутність поняття «суспільний сектор економіки» та яке його місце у структурі стратегій економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема суспільного сектора економіки в останній період зображена в роботах таких вітчизняних і закордонних авторів, як О. Длугопольського, Є. Ставровського, Н. Абдуллаєва, А. Віссаріонова, Є. Пономаренко, І. Манахової, Л. Якобсона, П. Єщенка, Б. Кваснюк, О. Кухар та інших. У працях зазначених авторів здійснюється визначення суспільного сектора економіки, показана його відмінність від державного та публічного секторів, розробляється його структура тощо.

Виділення не вирішених раніше частини загальної проблеми. Ураховуючи належний рівень теоретичного аналізу проблеми суспільного сектора економіки, зв'язок з актуальними завданнями соціально-економічного розвитку держави та індивіда в науковій літературі не зображено його функціонування в умовах глобального світу, який ставить нові акценти в розумінні економічного та суспільного буття людини.

Мета статті полягає у виявленні основних аспектів взаємозв'язку суспільного сектора еконо-

міки в контексті глобалізації, реальність якої концептуалізує головні імперативи сучасного соціо-економічного поступу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження тенденцій розвитку світової спільноти за умов глобальних трансформацій виокремлює проблему суспільного сектора економіки, який найбільш активно реагує на кардинальні зміни в критеріях ефективності функціонування господарства, питаннях вирішення проблем соціальної справедливості в процесах розподілу суспільних благ, визначенні соціальних орієнтацій тощо. У широкому розумінні суспільний сектор є частиною соціально-економічного, культурного та політично-адміністративного життя суспільства, діяльність якого спрямована на ліквідацію кризових ситуацій та створення соціально значущих благ (суспільних, індивідуальних, корпоративних). У вузькому розумінні суспільний сектор можна ототожнювати з публічним сектором, який об'єднує активність державного та муніципального підсекторів, тоді як у широкому розумінні суспільний сектор органічно акумулює діяльність інституційних одиниць державного, муніципального та інших секторів економіки. Структура суспільного сектора економіки складна і багаторівнева, вона охоплює бюджетні установи, державні підприємства, державні фінанси, державні резервні фонди, державні банки, органи влади та державного управління (державний сектор), муніципальні підприємства, місцеві фінанси, комунальну власність (муніципальний сектор), а також об'єкти власності громадянських і релігійних організацій, суспільних об'єднань та фондів, наприклад, політичних партій, рухів, молодіжних, профспілкових, науково-технічних, спортивних, екологозахисних організацій тощо [5, с. 28–29].

Однак постає проблема: як функціонує суспільний сектор економіки в сучасному світі, який є світом кардинальних перемін. Їх сутність полягає в переході від економічного (індустріального) до інформаційного (постіндустріального) суспільства, в якому добробут людей, якість їх життя виступають в якості основного пріоритету. Враховуючи цю ситуацію, необхідно зазначити, що систематизація основних концепцій функціонування суспільного сектора економіки дає змогу виділити кілька причин зростання його масштабів:

– посилення вимог до соціальної політики у зв'язку з урбанізацією, збільшенням кількості населення та демографічними переходами;

- монополізм багатьох галузей економіки;
- «політичні змагання» за електорат і вплив лобістських груп;
- органічне доповнення активності інститутів державного та муніципального секторів діяльності організацій так званого третього сектора економіки;
- існування ефекту соціодинамічного мультиплікатора тощо [5, с. 33].

Сьогодні розвиток концепції суспільного сектора відбувається в контексті нових економічних доктрин, які спираються на значний доробок теоретичного знання різних галузей науки. Це знання, по-перше, може бути методологічною основою для розробки нових підходів у дослідженні проблеми суспільного сектора в умовах глобальної економіки; по-друге, розширити «вузькі місця» сучасного економіко-теоретичного підходу до поставленої проблеми; по-третє, збагатити цю сферу економічного знання досягненнями інших наук, зробити її більш ефективною і практичною. Мова йде насамперед про створення й використання матеріальних ресурсів як основи добробуту. Визначаючи предмет і завдання дослідження економічної науки, А. Маршалл писав: «Політична економія, або економічна наука (Economics), займається дослідженням нормативної життєдіяльності людського суспільства; вона вивчає сферу індивідуальних і суспільних дій, які тісно пов'язані зі створенням та використанням матеріальних основ добробуту» [8, с. 56]. Як зазначає А. Гальчинський, «економічна наука пов'язана з накопиченням та визначенням способів застосування системних знань, необхідних людині в процесі створення та використання нею матеріальних основ свого добробуту» [3, с. 18–19].

Зазначене завдання має безпосереднє відношення до суспільного сектора економіки, який в умовах глобалізації набуває нових сутнісних характеристик. Сучасна економіка, з точки зору провідного спеціаліста з проблематики сучасної економіки М. Кастельса, є «інформаційною». Така назва зумовлена тим, що вчений розрізняє «інформаційне» та «інформаційне» суспільство, оскільки інформація використовувалася і в попередні епохи, а сьогодні виникло суспільство, в якому на основі інформації створюється специфічна форма соціальної та економічної організації. «Інформаційність» ґрунтується на тому, що продуктивність і конкурентоспроможність факторів чи агентів в економіці залежать насамперед від їх здатності генерувати, обробляти та продуктивно й ефективно використовувати інформацію, але ту, яка заснована на знаннях [6].

Сучасне суспільство називають інформаційним, оскільки в ньому основним ресурсом є інформація та знання. Тобто «в постіндустріальному суспільстві основним продуктом виробництва й споживання є інформація і засоби комунікації. Цей факт доказаний і зростанням власне галузі виробництва інформації, збільшенням попиту на інформаційні засоби, розвитком сфери обслуговування цих засобів, починаючи з виробництва і закінчуючи обслуговуванням після продажу» [2, с. 191–192]. Зазначимо, що у зв'язку з постійним оновленням «парку інформаційних засобів» ця галузь економіки постійно прогресує, залучаючи у цей процес і «побічні» сфери виробництва.

У контексті сучасності глобалістичність означає, що основні види економічної діяльності (виробництво, споживання, циркуляція товарів та послуг) та їх складники (капітал, праця, управління, інформа-

ція, технологія тощо) організуються у світовому масштабі безпосередньо або з використанням розгалуженої мережі, яка пов'язує економічних агентів. Поєднання правил «інформаційності» та «глобалістичності» визначає те, що «в нових історичних умовах досягнення певного рівня продуктивності та існування конкуренції можливе лише всередині глобальної взаємопов'язаної мережі» [6, с. 194].

Сутність процесу глобалізації економіки Р. Самуельсон, Дж. Сорос, У. Бьюрк та інші вбачають у посиленні єдності та системної цілісності світового господарства на основі ринкової парадигми та поглиблення планетарних інтеграційних процесів. Для їх характеристики використовуються поняття «глобальна мережа», «глобальне суспільство ризику», «гігантська циркуляторна система» тощо. Глобалізація – це становлення й гармонізація багатомірного та різноманітного світу, гомогенного в одних вимірах і гетерогенного в інших [5, с. 10]. Необхідно виокремити точку зору А. Гальчинського, відповідно до якої потрібно говорити про «розмежування двох типів глобалізаційного процесу, виділення, з одного боку, глобалізації, основою якої виступають сучасні економічні детермінанти – універсалізація результатів науково-технологічного (технічного) прогресу і пов'язане з цим поглиблення міжнародного поділу праці, інтернаціоналізація світових ринків товарів, капіталу та робочої сили» [4, с. 234]. З іншого боку, український вчений виокремлює «ноестичний» тип глобалізації, який «зображає більш високий рівень глобалізаційного процесу – еволюційний саморозвиток у напрямі макроцивілізаційної інтеграції й відповідно геоцентричної економіки. Ці дві лінії глобалізації органічно пов'язані одна з одною» [4, с. 235]. Розмежовувати їх потрібно, в першу чергу, на рівні економіко-теоретичного аналізу, що, по-перше, дає можливість оцінити динаміку глобалізаційних процесів з позицій специфіки механізмів коеволуції природи, суспільства, людини, процесів їх конвергентного розвитку в планетарному масштабі; по-друге, покаже глобалізацію важливим фактором розвитку суспільного сектора економіки, оскільки вона є одним із провідних механізмів виявлення суперечності між індивідуальним і соціальним, «примноження на цій основі енергетичного потенціалу людини, є надзвичайно дієвим інструментарієм розвитку і самозбагачення» [3, с. 320].

У своєму дослідженні глобалізації англійський економіст Б. Ліндсі зазначає, що цей термін використовує в трьох різних, але взаємопов'язаних смислах: по-перше, для означення економічного явища – інтеграції національних ринків, яка все більш посилюється в зв'язку з політичними або технологічними причинами; по-друге, для характеристики сучасного процесу усунення створених державами бар'єрів на шляху міжнародного потоку товарів, послуг і капіталів; по-третє, для означення більш широкого політичного явища, яке полягає в глобальному поширенні ринкової політики на внутрішньому та міжнародному ринках [7, с. 35].

Для розуміння сучасного стану суспільного сектора економіки важливо знати, що глобалізація – зростання всевітньої взаємозалежності – є практично такою ж давньою, як і історія людства. Планетарність креативної діяльності (економічної, культурної, політичної) була властива (звичайно, в інших формах) і попереднім епохам. Щодо нашої епохи, то потрібно відмітити надзвичайно важливу місію, яку в процесі індустріально-капіталістичної

глобалізації виконує «держава-гегемон» (І. Валлерстайн) – одна з фундаментальних інституцій світової системи. Особливо важливими стають регулятивні функції держави-гегемона, для якої міжнародні інституції є для неї підлеглими. На думку А. Гальчинського такою є «логіка індустріальної капіталістичної глобалізації» [4, с. 232]. Для світової системи як структурно цілого утворення нормальною є ситуація, як вказує І. Валлерстайн, «існування держави, досить сильної для того, щоб встановлювати правила гри і слідкувати за тим, щоб вони виконувалися до кінця. Це не означає, що «держава-гегемон» може все. Однак це означає, що вона може заперечити зміни (порушення) правил з боку інших» [1, с. 36].

Для нашого дослідження зазначена думка має важливе значення, оскільки під суспільним сектором економіки країни часто розуміють державний сектор, який представляє і обслуговує інтереси всього населення. «Держава є основним інститутом, який організовує й координує взаємовідношення громадян і соціальних груп в країні, забезпечуючи умови для їх спільної діяльності» [9, с. 10]. Аналізуючи взаємозв'язки між державою та структурою підприємництва, фінансовими корпораціями в умовах глобальної інформаційно-технічної революції, М. Кастельс показує, що саме держава завжди була не лише ініціатором і головною рушійною силою соціально-економічних та політичних процесів, а й фактором цієї революції, що організовує суспільні та культурні сили, сприяє розвитку обширних та захищених ринків, фінансує макродослідницькі програми. Домінування національної та глобальної конкуренції зумовлює виникнення нових фірм і корпорацій, що робить необхідним втручання держави в економіку на національному рівні (і держави-гегемона на глобальному рівні), пов'язані з чіткими стратегіями, підтримкою технологічного розвитку й конкурентоспроможності різних економічних галузей через політичні механізми [6, с. 195–197].

Проблема глобалізації розглядається вченими всіх напрямів суспільної науки. Представники культуралізму (мультикультуралізму) (Р. Робертсон, А. Ападураї) вважають глобалізацію чимось більшим за інтернаціоналізацію, транснаціоналізацію та інтеграцію. З точки зору Р. Робертсона, сьогодні мова може йти про феномен «глокалізації», оскільки локальне глобалізується (стандарти поведінки, моральні норми, права людини), а глобальне локалізується (матеріальні продукти та нематеріальні символи долучаються до локального контексту, набувають специфічних рис – етнічних, релігійних, ментальних, регіональних) [11, с. 58–60]. А. Ападураї вважає, що світ глобалізується тією мірою, на скільки стає «культурно гомогенним» [10, с. 395–310]. Він виокремлює п'ять основних сфер глобальної економіки:

- фінансосфера (financescapes), що виникає внаслідок глобального обігу потоків грошей (біржі, міжнародні фінансові інститути);
- техносфера (technoscapes), що утворюється в результаті глобального поширення технічних інновацій;
- етносфера (ethnoscapes), що виникає внаслідок глобального руху людей (всесвітня міграція);
- ідеосфера (ideoscapes), що виникає в результаті глобальної циркуляції ідей, культурних кодів та символів;
- медіасфера (mediascapes), що виникає внаслідок діяльності глобальних масмедіа (інформаційні потоки) [10, с. 395].

Така ситуація створює новий тип економічної поведінки, для якої характерними є неприйняття нормативності в економічній діяльності, її амбівалентність, висока мобільність, різноманітність форм. Підкреслимо, що нова економічна свідомість принципово не суперечить вимогам постіндустріальної економіки. Більше того, своєю гнучкістю, конкретністю, варіабельністю, оперативністю сприяє її розвитку. При цьому енергія нової економічної свідомості спрямована на розвиток й економізацію масової культури, молодіжної субкультури, моди, розваг тощо, що вносить суттєві корективи в розуміння суспільного сектора економіки.

Міркування над проблемою глобальної економіки дає вченим можливість говорити, що вона «стала матрицею глобалізації як феномена кінця ХХ століття» (Ю. Габермас). Для більшості вчених, зокрема українських, глобалізація пов'язується з переходом від індустріальної до постіндустріальної стадії економічного розвитку, а її зміст визначається як посилення єдності, системної цілісності світового господарства на основі ринкового господарства та поглиблення процесів інтеграції на планеті. Однак, як зазначає А. Гальчинський, суперечливість цих корективних, на перший погляд, визначень полягає в тому, що в них не враховується специфіка глобального (постіндустріального, інформаційного) суспільства. Проблема в тому, що «визначальним на рівні постіндустріалізму є не власне економіка, і, можливо, навіть не стільки економіка, а безпосередньо глобальне постіндустріальне інформаційне суспільство, що утверджується. Воно функціонує за принципами складних динамічних систем і в багатьох своїх визначеннях набуває трансеконімічних (насамперед трансринкових) ознак» [3, с. 317]. Зважаючи на це, під глобалізацією потрібно розуміти початок нового етапу розвитку «людства в його спільності», людства як глобального суспільства, як системно цілісного організму. За своїми визначальними ознаками цей новий етап глобалізації є принципово іншим, ніж новий етап економічної інтеграції, інтернаціоналізації виробництва, ніж світова капіталістична система або «глобальний капіталізм». На «новий етап свого розвитку піднісся не капіталізм..., не глобальна економіка чи ринок сам по собі, а «людство в його спільності» [3, с. 318]. І це людство вимагає вирішення проблем соціальної справедливості та розподілу соціальних благ, що реалізується в діяльності суспільного сектора економіки з урахуванням трендів глобалізації.

Водночас процеси глобалізаційних перетворень найбільше впливають на зміни державної активності в економічній системі. Мова йде про те, що виклики глобальної економіки вимагають від урядових організацій розробки адекватного інструментарію економічної політики, який допоміг би ефективно коректувати макроекономічну політику відповідно до ситуації, що склалася. Проте уряди стикаються також із певними обмеженнями глобалізації, які впливають на зміну рівня державної активності: захист національних інтересів, делегування повноважень, ускладнення державного контролю тощо. Така обставина актуалізує проблему суспільного сектора економіки, оскільки постає необхідність розширити можливості людини в одержанні соціально-економічних благ.

Другою важливою сферою діяльності урядів є перерозподіл доходів і багатства, здійснення підтримки певним групам населення у вигляді

соціальної допомоги з використанням різних державних інструментів. За таких умов глобалізації актуалізується потреба в обґрунтуванні механізму формування та ефективного функціонування суспільного сектора економіки, діяльність якого ґрунтується на традиційних взаємозв'язках між політичними інститутами, організованими через уряд та муніципальне самоврядування.

Висновки. Трансформація економічних систем сьогодні характеризується масштабною глобалізацією, яка проявляє себе в динамічному розвитку

національних економік. Глобалізація зумовлює виникнення нових форм втручання держави в економіку, пов'язаних з новими стратегіями технологічного розвитку, конкурентоспроможністю національних галузей через політичні механізми з урахуванням суспільних та індивідуальних інтересів. Глобалізація, з точки зору нової економічної структури, вносить множину коректив у традиційне розуміння взаємозв'язку між державою та суспільством, що ставить нові завдання для досягнення соціальних цілей та суспільних благ.

Список використаних джерел:

1. Валлерстайн І. Конец знакомого мира: социология XXI века / И. Валлерстайн. – М. : Логос, 2003. – 368 с.
2. Василенко И. Формирование экономики Постмодерна: теоретический аспект / И. Василенко, В. Парамонова // Экономическая теория в XXI веке. Серия «Экономика постмодерна». – М. : Экономистъ, 2004. – № 1(8). – С. 191–192.
3. Гальчинський А. Економічна методологія. Логіка оновлення: курс лекцій / А. Гальчинський. – К. : АДЕФ-Україна, 2010. – 572 с.
4. Гальчинський А. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економіки знань / А. Гальчинський. – К. : Либідь, 2013. – 472 с.
5. Длугопольський О. Суспільний сектор економіки і публічні фінанси в епоху глобальних трансформацій : [монографія] / О. Длугопольський. – Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 632 с.
6. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. – М. : ГУВШЭ, 2000. – 608 с.
7. Линдси Б. Глобализация: повторение пройденного. Неопределенное будущее глобального капитализма / Б. Линдси ; пер. с англ. – М. : ИРИСЕН ; Мысль, 2011. – 416 с.
8. Маршалл А. Принципы политической экономии / А. Маршалл. – М. : Прогресс, 1983. – 658 с.
9. Экономика общественного сектора : [учебник] / под ред. П. Савченко, И. Погосова, Е. Жильцова. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 763 с.
10. Appadurai A. Disjuncture and Difference in the Global Culture Economy / A. Appadurai // Global Culture. Nationalism, Globalization and Modernity. – London : Sage, 1990. – P. 295–310.
11. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture / R. Robertson. – London : University Press, 1992. – P. 58–60.

Гирнык Е. В.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ОБЩЕСТВЕННОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ В ИМПЕРАТИВАХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Резюме

Показано, что в условиях современного динамического развития всех сфер социальной жизни актуализируется проблема обеспечения общественными благами населения. Развитие глобальной экономики обуславливает возникновение новых «правил игры» для институтов общественного сектора экономики, который наиболее непосредственно «ощущает» кардинальные изменения в критериях эффективности функционирования экономики, вопросах решения проблем национальной справедливости и обеспечения населения общественными благами, следования принципу оптимума в распределительных процессах, формирования инновационных ориентиров общественного выбора. Анализ базовых аспектов функционирования общественного сектора экономики в контексте глобальных трансформаций позволяет выяснить перспективы обеспечения социально-экономическими благами население и отдельных индивидов.

Ключевые слова: глобализация, общественный сектор экономики, рыночная конкуренция, технологии, информационное общество, общественное благо, постиндустриальное общество.

Hirnyk Y. V.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

THEORETICAL ASPECTS OF PUBLIC SECTOR OF ECONOMY IN THE IMPERATIVES OF GLOBALIZATION

Summary

In today's dynamic development in all spheres of social life is actualized the problem of providing public goods population. The development of the global economy leads to the emergence of new "game rules" for public sector institutions of the economy, which the most directly "feels" radical changes in the criteria for the functioning of economy, questions of solving problems of national justice and public goods providing, following the principle of the optimum in the distribution process, the formation of innovative orientation of public choice. An analysis of the basic aspects of the public sector functioning in the context of global transformations allows us to determine the prospects for socio-economic benefit of the population and individuals.

Keywords: globalization, public sector, market competition, technology, information society, public good, post-industrial society.